

DANUTA GIBAS-KRZAK
Uniwersytet Szczeciński

**Krzysztof Krysieniel, Jacek Wojnicki,
*Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii
(Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Czarnogóra, Macedonia,
Serbia, Słowenia), Pułtusk–Warszawa 2009, 234 s.***

Sytuacja polityczna państw powstałych po rozpadzie Jugosławii niezmiennie przykuwa uwagę zarówno społeczności międzynarodowej, jak też polityków i politologów, ponieważ Bałkany wciąż należy uważać za najmniej stabilny region w Europie, ze względu na rosnący separatyzm albański w zbuntowanym Kosowie i Macedonii. Jednostronne ogłoszenie niepodległości przez Albańczyków w Priştinie 17 lutego 2008 roku nie rozwiązało złożonych problemów etnicznych i narodowościowych w tej części Europy, budząc sprzeciw Serbii i dzieląc opinię publiczną oraz stanowiska polityczne państw na Starym Kontynencie. Wprawdzie większość członków Unii Europejskiej uznała niepodległość Kosowa, to jednak nie uczyniły tego: Rumunia, Grecja, Cypr, Hiszpania i Słowacja. Spośród stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ przeciwnie temu akto- wi są Rosja i Chiny. Można, więc uznać, iż kwestia ta podzieliła suwerenne państwa nie tylko w skali regionalnej, ale i globalnej. „Kocioł bałkański” wrzał w ubiegłym stuleciu wielokrotnie, dlatego należy zwrócić uwagę na wydarzenia zachodzące w tym regionie, aby zapobiec ewentualnym kryzysom i konfliktom. Od stabilizacji systemu politycznego, a co za tym idzie także partyjnego państw powstałych po rozpadzie Jugosławii zależy stan bezpieczeństwa europejskiego. Z tym większym zainteresowaniem należy przyjąć opracowanie Krzysztofa Krysieniela i Jacka Wojnickiego dotyczące systemu partyjnego w państwach postjugosłowiańskich pt. *Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii*.

Obaj autorzy od lat zajmują się problematyką bałkańską oraz transformacją systemową w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Dr hab. Jacek Wojnicki, wykładowca w Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusk, prowadzi badania naukowe dotyczące transformacji politycznej i ustrojowej w Europie Środkowej oraz na Bałkanach. Najważniejsze jego prace, to m.in.: *Trudna droga do demokracji. Europa Środkowo-Wschodnia po 1989 roku* (Warszawa 2002), *System konstytucyjny Serbii i Czarnogóry* (Warszawa 2005), *Proces instytucjonalizacji przemian ustrojowych w państwach postjugosłowiańskich* (Pułtusk 2007), *Zgromadzenie. Parlament Macedonii* (Warszawa 2008).

Dr Krzysztof Krysieniel, wykładowca w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu, w swoich artykułach naukowych i pracach badawczych także podejmuje tematykę przemian ustrojowych w Europie Środkowej i Wschodniej, zwłaszcza w państwach powstałych po rozpadzie Jugosławii. W bogatym dorobku autora znajduje się również najnowsza monografia pt. *System polityczny Republiki Chorwacji* (Poznań–Chorzów 2007).

W Polsce problematyka bałkańska cieszy się stosunkowo dużym zainteresowaniem, lecz tematyka podjęta przez obydwu autorów do tej pory nie została omówiona w sposób kompleksowy. Powstało zaś kilka opracowań politologicznych i artykułów,

w których zostały zaprezentowane także systemy partyjne i partie polityczne krajów powstałych po rozpadzie Jugosławii¹. Ponadto wielu autorów podejmujących tematykę państw bałkańskich skoncentrowało się na ukazaniu transformacji systemowej w szerokiej perspektywie badawczej² albo też przedstawiło problematykę dotyczącą tylko jednego państwa³.

Autorzy recenzowanej pracy korzystali nie tylko z literatury przedmiotu w języku polskim oraz angielskim, ale także sięgnęli do opracowań, które zostały wydane w omawianych krajach postjugosłowiańskich⁴.

Opracowanie składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, zestawienia rządów w państwach postjugosłowiańskich po 1990 roku oraz indeksu nazwisk. Jego cezurę czasową stanowi rok 1990, gdy w republikach jugosłowiańskich odbyły się wybory do parlamentów republikańskich, oraz rok 2008, kiedy autorzy zakończyli obserwację sceny politycznej omawianych państw.

W pierwszym rozdziale Jacek Wojnicki przedstawił rys historyczny partii politycznych w Jugosławii, począwszy od formowania się pod koniec XIX wieku ugrupowań w poszczególnych krainach historycznych przyszłej Jugosławii, pierwsze wybory parlamentarne w 1920 roku⁵, zmonopolizowanie systemu partyjnego przez Komunistyczną Partię Jugosławii (od 1945 r.) aż do rozpadu tej partii podczas zjazdu w 1990 roku, gdy nie mogąc liczyć na podjęcie reform systemowych, delegaci Słowenii i Chorwacji opuścili obrady.

W drugim rozdziale (autor Krzysztof Krysienieli) dotyczącym regulacji prawa wyborczego poznajemy zasady funkcjonowania systemu wyborczego w państwach postjugosłowiańskich, przy czym autor zwrócił uwagę, iż proces kształtowania się ordynacji wyborczych charakteryzował się dużą niestabilnością rozwiązań prawnych⁶, np. w Chorwacji ulegał on wielu zmianom związanym z przekształceniami, jakich doświadczały instytucje państwowe, m.in. chorwacki parlament (Sabor), który od 1992 roku działał na zasadach bikameralnych⁷, aby w 2001 przekształcić się w parlament jednoizbowy. Zmienność przepisów prawa wyborczego w tym kraju była w znacznym stopniu zdeterminowana dominującą pozycją jednej partii – Chorwackiej Wspólnoty Demokratycznej (HDZ), oraz jej przywódcy, prezydenta Franjo Tudjmana, który sprawował rządy w sposób autorytarny, dopuszczając do manipulacji politycznych, gwarantujących jego partii sukces wyborczy. Dopiero po jego śmierci w 1999 roku w Chorwacji mógł rozwinąć się system wielopartyjnego.

¹ Zob. m.in.: E. Bujwid-Kurek, *Państwa pojugosłowiańskie. Szkice politologiczne*, Kraków 2008; *ideam, System partyjny Republiki Serbii*, w: *Współczesne systemy partyjne wybranych państw europejskich*, Kraków 1996. Problematykę związaną z funkcjonowaniem partii politycznych w trakcie procesów transformacji systemowej, w szerszym odniesieniu do państw Europy Środkowej, Południowo-Wschodniej i Wschodniej, podejmują także inni autorzy. Do najciekawszych opracowań należy zaliczyć: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005; *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. M. Migalski, Sosnowiec 2005; *Współczesne systemy partyjne wybranych państw europejskich*, red. M. Grzybowski, A. Zięba, Kraków 1996.

² M. Bąk, *Europa Środkowa i Wschodnia wobec wyzwania transformacyjnego*, Gdańsk 2006.

³ J.J. Wiatr, *Słowenia: przykład udanej transformacji ustrojowej*, Warszawa 1998.

⁴ N. Zakošek, *Politički sustav Hrvatske*, Zagrzeb 2002; T. Krašovec, D. Benko, I. Zabavnik, *Državni zbor: 1992–2007*, Ljubljana 2007; J. Prunk, C. Toplak, *Parlamentarna izkušnja Slovencev*, Ljubljana 2005; V. Goati, *Partije i partijski sistem u Srbiju*, Niš 2004; M. Kasapović, *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*, Zagrzeb 2005)

⁵ W wyniku pierwszych wyborów parlamentarnych w Królestwie Serbów, Chorwatów i Słoweńców do parlamentu kandydowało 40 partii, lecz mandaty zdobyło tylko 16 z nich; wybory zakończyły się wygraną partii serbskich – Radykalnej, Nikoli Pašicia (93) i Demokratycznej, Svetozara Pribićevića (92). Zob. K. Krysienieli, J. Wojnicki, op. cit., s. 18.

⁶ Jedynie w Słowenii system wyborczy, w którym nie dokonywano zasadniczych zmian, wyróżniał się względną stabilnością. Zob. Ibidem, s. 58.

⁷ Bikameralizm polega na istnieniu dwóch izb parlamentu – niższej i wyższej, które różnią się kompetencjami, liczbą członków i sposobem ich wyboru.

W kolejnych rozdziałach autorzy skoncentrowali się na opisie funkcjonowania partii politycznych i systemu partyjnego w poszczególnych krajach, przy czym Jacek Wojnicki omówił tę problematykę w Serbii, Czarnogórze, Macedonii, natomiast Krzysztof Krysiel – w Bośni i Hercegowinie, Chorwacji oraz Słowenii. Rozdziały poświęcone poszczególnym krajom zostały podzielone na podrozdziały, w których autorzy przedstawili podstawy prawne działania ugrupowań politycznych, powstanie systemu wielopartyjnego, a następnie kształt sceny politycznej z opisem wyborów parlamentarnych oraz prezydenckich do 2008 roku. Najbardziej szczegółowej charakterystyce zostały poddane systemy partyjne w Serbii, Chorwacji i Słowenii.

Nowo powstałe ugrupowania w państwach postjugosłowiańskich autorzy podzieliли na trzy grupy. Do pierwszej zaliczyli niejednolite programowo partie powstałe z przekształcenia się Związku Komunistów Jugosławii, spośród których istotne zmiany w kierunku ideologii socjaldemokratycznej wystąpiły w Słowenii (postkomuniści słoweńscy w 1993 r. powołali do życia Zjednoczoną Listę Socjaldemokratyczną) oraz w Chorwacji, gdzie w 2000 roku socjaldemokraci pod przywództwem Ivicy Raana wygrali wybory parlamentarne, tworząc koalicję centrolewicową SDP–HLSL⁸. Wybory te przeszły do historii niepodległej Chorwacji, gdyż po raz pierwszy powołano do życia rząd bez udziału Chorwackiej Wspólnoty Demokratycznej (HDZ), osłabionej po śmierci Tudjmana. W ten sposób w Chorwacji doszło do przełomu w systemie partyjnym – zaczął się kształtować system wielopartyjny, chociaż żadne z ugrupowań nie stało się tak znaczącą siłą polityczną, jaką była HDZ przed 2000 rokiem. Krzysztof Krysiel słusznie cytuje opinię chorwackiego analityka N. Zakoška, który stwierdził, iż w Chorwacji kształtuje się system umiarkowanie wielopartyjny z dwoma głównymi siłami: na prawicy – HDZ, i na lewicy – SDP⁹.

Kolejną grupę wyróżnioną przez autorów stanowią partie historyczne, które działały jeszcze przed okresem komunistycznym, a po 1990 roku ich struktury zostały odbudowane. Należą do nich: chorwacka Partia Prawa, serbskie – partia demokratyczna i radykalna, Słoweńska Partia Ludowa, Słoweńska Partia Socjaldemokratyczna, a także macedońska VMRO – DPMNE (Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija – Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo), czyli Wewnętrzna Macedońska Organizacja Rewolucyjna – Demokratyczna Partia Macedońskiej Jedności Narodowej. Korzenie tej ostatniej partii sięgają dziewiętnastowiecznej organizacji rewolucyjnej, często posługującej się metodami terrorystycznymi, czego dowodem był jej udział w zamachu na życie króla Jugosławii Aleksandra w 1934 roku w Marsylii¹⁰. W niepodległej Macedonii partia ta głosiła hasła nacjonalistyczne, włącznie z koncepcją połączenia wszystkich ziem zamieszkałych przez Macedończyków w Wielką Macedonię. Zdaniem Wojnickiego, w obecnym systemie partyjnym Macedonii, określanym jako spolaryzowana wielopartyjność, VMRO nadal odgrywa ważną rolę, razem z drugim ugrupowaniem – SDSM, czyli Socjaldemokratyczny Związek Macedonii. Partie te nie mogą jednak funkcjonować prawidłowo na scenie politycznej bez powoływania szerokich koalicji, centrolewicowych lub centroprawicowych.

Do trzeciej grupy partii politycznych należy zaliczyć nowo powstałe ugrupowania, które świadczą o zmianie świadomości politycznej społeczeństw bałkańskich oraz pokazują, iż państwa postjugosłowiańskie optują za wzrostem tempa przemian w kierunku gospodarki rynkowej. Należą do nich: Liberalny Związek Czarnogóry, serbskie G17Plus, Partia Liberalno-Demokratyczna (Serbia), Liberalna Demokracja Słowenii, Chorwacka Partia Socjal-Liberalna oraz inne.

⁸ SDP – Socjaldemokratyczna Partia Chorwacji (SDP), która po pierwszych wyborach stała się najsilniejszą partią opozycyjną, dysponując 73 mandatami w parlamencie. HLSL, czyli Chorwacka Partia Socjaloliberalna, która w latach dziewięćdziesiątych XX w. stanowiła najważniejszą opozycję wobec HDZ. Podczas wyborów w 2000 r. koalicjanci zdobyli 63% mandatów.

⁹ N. Zakošek, *Politički sustav hrvatske*, Zagrzeb 2002, s. 61.

¹⁰ M. Tanty, *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003, s. 184.

Jedyną dostrzeżoną niekonsekwencją w omawianej pracy jest brak opisu wyborów parlamentarnych w Słowenii we wrześniu 2008 roku, chociaż autor przedstawił wyniki sondaży przedwyborczych i nieoficjalne wyniki (s. 194), podczas gdy zostały omówione wybory odbyte tego w tym samym roku w Serbii i Macedonii.

W rozdziale dotyczącym systemu partyjnego Macedonii zostały przedstawione dość pobieżnie separatystyczne tendencje partii albańskich oraz ich destrukcyjna działalność w stosunku do struktur państwowych. Rzeczywiście, konflikt albańsko-macedoński został wyciszony, ale nadal stanowi istotny czynnik destabilizujący młode państwo macedońskie. Niebezpieczeństwo budzi fakt, iż albańscy separatyści nie złożyli broni, zgromadzonej podczas rebelii w 2001 r., przekazując wojskom NATO tylko niewielką jej część. Należy podkreślić, że Skopje, uznając niepodległość Kosowa 9 października 2008 roku, uczyniło to pod wpływem ugrupowań mniejszości albańskiej, wchodzącej w skład koalicji rządowej Demokratycznej Unii Integracji (DUI) oraz opozycyjnej, do gabinetu Nikoli Gruevskiego, Demokratycznej Partii Albańczyków (DPA)¹¹.

Ponadto autorzy nie opisali partii politycznych ani systemu partyjnego w Kosowie, zbuntowanej serbskiej prowincji, gdzie jednak po jednostronnym ogłoszeniu niepodległości mamy do czynienia z tworzeniem się kosowskiego systemu partyjnego. Uwypuklone zostało, co prawda, że Serbowie z Kosowa wzięli udział w wyborach parlamentarnych w Serbii, choć w 2008 roku władze w Prištinie oraz przedstawiciele UE uznały oddane przez nich głosy za nieważne (s. 168). Nie zostały wyróżnione partie albańskie rozwijające się na terenie Kosowa, wśród których najsilniejszą pozycję mają trzy główne ugrupowania – tworzące rząd Demokratyczna Partia Kosowa (PDK) i Demokratyczna Liga Kosowa (LDK) oraz opozycyjny Sojusz na rzecz Przyszłości Kosowa (AKK)¹².

Oczywiście, możemy uznać, iż Kosowo nie jest, zgodnie ze stanowiskiem Serbii oraz Rezolucją nr 1244 Rady Bezpieczeństwa ONZ, państwem suwerennym. Nie należy, więc traktować go jako państwa postjugosłowiańskiego. Ponadto autorzy we wstępie zwrócili uwagę, że ich praca nie stanowi całościowej monografii, a jedynie przyczynek do dalszej analizy podjętego przez nich tematu.

Należy podkreślić, że recenzowane opracowanie ma charakter nowatorski, gdyż do tej pory nie powstała w Polsce praca, która ukazywałaby proces tworzenia się systemów partyjnych oraz partii politycznych w państwach powstałych po rozpadzie Jugosławii. Do niewątpliwych osiągnięć autorów należy zaliczyć dokładne przeanalizowanie systemów partyjnych sześciu wymienionych w tytule krajów postjugosłowiańskich. Zaletą omawianej pracy jest również syntetyczne ujęcie tematu, wzbogacone danymi statystycznymi z wynikami poszczególnych wyborów parlamentarnych i prezydenckich, jak również zaprezentowanie rządów w poszczególnych państwach postjugosłowiańskich po 1990 roku, co ułatwia szybkie zrozumienie omawianej problematyki. Godne podkreślenia jest to, iż książka jest napisana językiem klarownym i jasnym, stanowi niewątpliwie źródło unikalnej wiedzy dla studentów politologii, bezpieczeństwa narodowego, stosunków międzynarodowych, jak też wszystkich zainteresowanych dziejami politycznymi państw na Bałkanach oraz problematyką bezpieczeństwa na Starym Kontynencie.

¹¹ Ł. Kobeszko, *Czarnogóra i Macedonia uznały niepodległość Kosowa, 10 października 2008 r.*, http://www.afryka24.pl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=14002.

¹² D. Gibas-Krzak, A. Krzak, *Charakterystyka geograficzno-polityczna państw postjugosłowiańskich*, mps, s. 180.